

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата економічних наук, доцента,
доцента кафедри облікових технологій та бізнес-аналітики
Державного податкового університету
Новицької Надії Володимирівни
на дисертаційне дослідження **Сокур Марини Борисівни**
на тему: «**Формування системи управління екоінноваційними
проєктами розвитку регіону**»,
на здобуття наукового ступеня доктора філософії
у галузі знань 05 – Соціальні та поведінкові науки
за спеціальністю 051 «Економіка»

Актуальність обраної теми дисертаційної роботи.

Дослідження М. Б. Сокур є істотним кроком у розв'язанні складної та надзвичайно актуальної проблеми – розробки ефективної системи управління екоінноваційними проєктами для стимулювання розвитку регіонів з метою забезпечення сталого зростання.

Виклики зниження рівня надмірного навантаження на довкілля відносяться до категорії комплексних та довготривалих. Їх не можливо вирішити застосуванням одного чи кількох традиційних інструментів регулювання. Перш за все, надзвичайно важливим є врахування екологічного імперативу при розробці стратегій економічного зростання, що забезпечується через більш ефективне використання ресурсів, скорочення економічних і екологічних витрат, пов'язаних з виснаженням ресурсів і навантаженням на довкілля. Досягнення таких цілей забезпечується через розрив зв'язків економічного зростання, споживання ресурсів і навантаження на довкілля. Впровадження екоінновацій стає ключовим чинником у цьому процесі, запускаючи глибокі технологічні трансформації та сприяючи переходу до постіндустріальної стадії цивілізаційного розвитку. Важливо зазначити, що інновації дозволяють не лише знижувати навантаження на довкілля, а й підвищують конкурентоспроможність економіки, дематеріалізуючи виробництво та збільшуючи ефективність соціально-економічної системи. Завдяки інноваціям, внаслідок економії на витратах, залучення внутрішніх резервів, мультиплікативного ефекту, підвищується ефективність соціально-економічної системи, утверджуються і розвиваються сучасні соціально-економічні відносини, зростає економічний добробут. Вартість зниження навантаження на довкілля з урахуванням застосування існуючих технологій і методів може здаватися надмірною. Однак здатність компаній і населення використовувати нові методи і технології, що знижують навантаження на довкілля та його наслідки, дозволяє у майбутньому значно знизити вартість таких заходів та каталізувати перехід до економічного зростання нової якості

на засадах сталого розвитку.

Дослідження М. Б. Сокур відкриває шлях до розуміння яким чином протрібно формувати та впроваджувати ефективні стратегії управління екоінноваційними проектами, що сприятимуть зниженню надмірного навантаження на довкілля та стимулюватимуть сталий розвиток регіонів.

Віддаючи належне напрацюванням вітчизняних науковців та практиків, варто зазначити, що проблематика саме розробки ефективної системи управління екоінноваційними проектами стимулювання розвитку регіону залишається мало дослідженою. А тому поглиблення теоретичних засад і розробка науково обґрунтованих пропозицій та рекомендацій щодо оцінювання економічної ефективності та компліментарності корисних ефектів екоінноваційних проектів розвитку регіону набуває особливої актуальності, свідчить про наукову і практичну значущість теми дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами.

Дисертаційне дослідження виконано в рамках науково-дослідної роботи кафедри економіки, підприємництва та бізнес-адміністрування Державного податкового університету (м. Ірпінь) на тему «Підприємництво в епоху глобальних трансформацій: виклики та перспективи розвитку» (державний реєстраційний номер №0119U000718). Участь у науково-дослідній темі «Проблеми стратегічного розвитку національної економіки» (номер державної реєстрації 0118U000788), у межах якої авторкою систематизовано тригери регіонального розвитку та підкреслено стратегічні напрями розвитку національної економіки завдяки впровадженню екоінновацій в умовах емерджентності.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у розробці концептуальних, методичних та прикладних інструментів реалізації екоінноваційних проектів розвитку регіону. Серед здобутків і результатів дисертаційної роботи здобувачки, що характеризуються науковою новизною, а саме: удосконалено теоретико-методичний підхід до трактування основних понять, що розкрито в авторських визначеннях «екоінноваційні проекти» та «екоінновації», які характеризують інноваційні рішення для екологічної стійкості та реалізацію їх на основі проектного підходу, в яких розроблені новаторські підходи, процеси, інструменти, що спрямовані на підтримку ефективного та відповідального споживання ресурсів, підвищення конкурентоспроможності та сприяння захисту навколишнього середовища; систему класифікаційних ознак екоінноваційних проектів розвитку регіону через концепції «зеленої економіки», «зеленого зростання», «сталого розвитку» та «циркулярної економіки»; науково-методичний підхід до оцінювання економічної ефективності екоінноваційних проектів розвитку

регіону.

У роботі набуло подальшого розвитку: теоретико-методичний підхід до трактування поняття, що розкрито в авторському визначенні «екологічний реінжиніринг» за проєктним підходом, який характеризує процеси стратегічного перетворення екоінноваційних проєктів, використання новаторських рішень і технологій, спрямованих на впровадження екологічних інновацій, які не лише поліпшують продуктивність та ефективність проєктів, а й зменшують негативний вплив на навколишнє середовище, сприяючи сталому розвитку регіону.

У роботі розроблено механізм екологічного реінжинірингу в контексті реалізації екоінноваційних проєктів розвитку регіону; запропоновано науково-методичний підхід до проведення експертного оцінювання екоінноваційних проєктів методом побудови матриці SWOT-аналізу під час здійснення екологічного реінжинірингу.

Повнота викладу результатів дослідження в наукових публікаціях.

Наукові публікації здобувачки достатньо повно висвітлюють основні положення поданої до захисту дисертаційної роботи. За результатами дослідження опубліковано 15 наукових праць обсягом 6,2 д. а. (5,8 д. а. належить особисто автору), а саме: 2 праці опубліковані в іноземних виданнях, 1 з яких – у співавторстві, 3 статті опубліковані у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України, 8 тез доповідей опубліковані у збірках за результатами роботи міжнародних та всеукраїнських конференцій, 1 наукова публікація в вітчизняній монографії у співавторстві.

Публікації належним чином відображають усі аспекти порушеної проблематики та відповідають вимогам щодо оприлюднення результатів дисертаційної роботи.

Ступінь обґрунтованості сформульованих здобувачем наукових положень, висновків і рекомендацій. Висновки та практичні рекомендації, які авторка дисертаційної роботи написала на основі проведеного дослідження, є науково обґрунтованими та актуальними. Вони ґрунтуються на аналізі статистичних даних, які надані Державною службою статистики України, Євростатом та міжнародними наукометричними базами, а також на вивченні інформації, що надається Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів України. Крім того, вони підкріплені аналізом нормативно-правової бази та методичного забезпечення, які стосуються процесів розробки проєктної документації.

Впродовж наукового дослідження та аналізу економічних, соціальних та екологічних даних використано різноманітні наукові методи, включаючи діалектичний метод пізнання для виявлення взаємозв'язків, емпіричний метод опису та системний аналіз для обстеження літературних та наукових джерел,

синтез для інтеграції різних аспектів дослідження, аналіз кейсів та практичних прикладів для визначення впливу факторів на результативність проєктів та дослідження успішних прикладів впровадження екоінноваційних проєктів.

Крім того, були застосовані апроксимація та аналітичний методи для розгляду теоретичних основ управління екоінноваційними проєктами, статистичний аналіз для оцінки тенденцій та порівняльний аналіз для вивчення підходів до управління екоінноваційними проєктами.

Висновки та рекомендації, сформульовані в дисертації, базуються на обґрунтованій теоретико-методичній основі та власних дослідженнях. Робота включає аналіз наукових робіт вітчизняних та зарубіжних авторів, а також результати власних досліджень, частина яких вже була успішно апробована та впроваджена на регіональному рівні. Наукові положення дисертації є добре обґрунтованими і включають аналіз теоретичних основ управління екоінноваційними проєктами, оцінку впливу факторів на ефективність проєктів та напрями покращення управлінських процесів у сфері екоінноваційних проєктів.

Структура та зміст дисертації, її завершеність та відповідність установленим вимогам щодо оформлення.

Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 292 сторінки друкованого тексту. Основний зміст викладено на 178 сторінках тексту, який містить 40 таблиць, 20 рисунків. Робота має 22 додатка, розміщених на 91 сторінці. Список використаних джерел містить 162 найменування і викладений на 19 сторінках.

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження дисертації, визначено мету і основні завдання дисертаційної роботи, визначено наукову новизну роботи і практичне значення отриманих результатів, описано методи, які були використані у дослідженнях і особистий внесок здобувача.

Перший розділ «Теоретико-методичні основи управління екоінноваційними проєктами розвитку регіону» розкриває три підпункти: теоретичні основи управління екоінноваційними проєктами як передумова формування зеленої економіки, державне регулювання забезпечення екоінноваційних проєктів розвитку зеленої економіки в Україні, науково-методичний підхід до оцінювання економічної ефективності екоінноваційних проєктів розвитку регіону. Розкрито авторське визначення дефініцій «екоінновації» та «екоінноваційні проєкти». Авторка зазначає, що екоінновації як інноваційні технології, продукти або процеси, спрямовані на зменшення негативного впливу на довкілля та створення більш сталої та зеленої економіки.

У підрозділі 1.2. «Державне регулювання забезпечення екоінноваційних проєктів розвитку зеленої економіки в Україні» розглянуто

заходи, які стимулюють впроваджувати інновації у провідних країнах світу (таблиця 1.2.), наведено причини, які гальмують реалізацію інноваційно-інвестиційних проектів підприємств та організацій регіону в екологічній сфері. Розкрито авторське визначення дефініцій «Екоінноваційні проекти – це реалізація екологічних інновацій (екоінновацій) на основі проектного підходу, що характеризують інноваційні рішення для екологічної стійкості, в яких розроблені новаторські підходи, процеси, інструменти та спрямовані на підтримку ефективного і відповідального споживання ресурсів, підвищення конкурентоспроможності та сприяння захисту навколишнього середовища».

У підрозділі 1.3. «Науково-методичний підхід до оцінювання економічної ефективності екоінноваційних проектів розвитку регіону» авторка розглянула етапи оцінки ефективності екологічного проекту (рис. 1.1).

Авторка зазначила, що екоінноваційні проекти в регіонах визначають новий напрям для управління регіональним розвитком, роблячи акцент на сталість і конкурентоспроможність. Підкреслила ключову роль екоінновацій у створенні екологічно чистого та здорового середовища для підприємств і громадян. Система управління екоінноваційними проектами є ключовим чинником для створення сталого й успішного регіонального розвитку. Теоретико-методичні основи, які розглянуто у першому розділі, є важливими для практичного застосування в управлінні та реалізації проектів, що спрямовані на покращення довкілля та соціального добробуту регіону.

В другому розділі «Оцінювання реалізації процесів управління екоінноваційними проектами розвитку регіону» розкриваються основні аналітичні теми дисертаційного дослідження. У роботі авторка систематизувала характеристики суб'єктів інвестиційно-інноваційної діяльності, що здійснюють фінансування інновацій (таблиця 2.1) та характеристики системи підпорядкування каналів трансферу екоінновацій (таблиця 2.4). За результатами розгляду аналітичних даних у роботі проаналізовано тенденції екологічного оподаткування в країні, проведено аналіз витрат на імплементацію екологічного законодавства ЄС (таблиця 2.5) та наведено приклади нішевих екоінновацій у країнах світу (таблиця 2.6), розглянуто рівні дифузії екоінновацій у процесі екологічної модернізації, які здійснюються для ефективного впровадження принципів циркулярної економіки (рисунок 2.8).

Здобувач наукового ступеню на основі аналізу структури фінансового механізму екоінноваційного розвитку регіону (таблиця 2.14) представила фінансове забезпечення для реалізації екоінноваційних проектів за рахунок бюджетного фінансування. Охарактеризувала особливості проекологічної діяльності (таблиця 2.15), та навела приклади інвестиційні проекти регіону

у сфері екологічної діяльності, які реалізують за підтримки органів виконавчої влади України (таблиця 2.17.).

У дисертація авторка має на меті розкрити рівень екологічного розвитку регіону на прикладі Київського регіону. На початку охарактеризована традиційна та сучасна регіональна політика (таблиця 2.19), їх відмінності, суми можливої економії коштів на оплату енергоресурсів у розрізі груп однотипних установ (таблиця 2.21). Розглянуто фінансове забезпечення проекту «Програми енергозбереження (підвищення енергоефективності) Київської області на 2022–2027 рр.» (таблиця 2.22). Враховуючи результати розглянутих у другому розділі проектів, слід виділити позитивні зрушення у регіоні, а саме: ефективні та енергозберігаючі енергетичні рішення у громадах, забезпечення надійного водопостачання, зменшення аварійних випадків на об'єктах, будівництво енергоефективних споруд із застосуванням передових технологій та обладнання, що відкриє можливості для раціонального використання фінансових і енергетичних ресурсів.

У третьому розділі «Напрями вдосконалення процесів моделі управління екоінноваційними проектами розвитку регіону» розглядається система моніторингу сталого розвитку територій регіону, екологічний реінжиніринг у контексті реалізації екоінноваційних проектів розвитку регіону та стратегування сталого розвитку регіону на засадах проектного підходу. Дисертантка показала поетапну систему впровадження екоінноваційного проекту (таблиця 3.1) та запропонувала авторську методику використання формули для визначення синергетичного ефекту.

Результатом стали розроблені та представлені у наукових публікаціях елементи механізму оцінювання екологічних та соціальних ризиків (рисунок 3.1) та взаємозв'язки поєднання складових та екоінноваційних рішень у сучасних проектах (таблиця 3.2). У другому підрозділі «екологічний реінжиніринг у контексті реалізації екоінноваційних проектів розвитку регіону» авторка розкриває науково-методичний підхід до виявлення компліментарності корисних ефектів впровадження екоінноваційних проектів на рівні регіону та запропонувала авторський алгоритм дій «екологічний реінжиніринг» при відборі за сценарієм «Near Zero», що представлено на рисунку 3.3. При дотриманні алгоритму дій у процесах відбору за сценарієм «Near Zero» експерти проводять на першому етапі діагностику стану екологічної проблеми, яку вирішує проект, аналіз енергетичних потреб і можливостей. Це сприятиме акцентувати увагу на виборі технологій та підходів, які найбільш відповідають цілям сценарію «Near Zero» (енергоефективність, використання відновлюваних джерел енергії, зелену мобільність та інші.)

У третьому підрозділі «стратегування сталого розвитку регіону на

засадах проектного підходу» авторка розкрила складові стратегії розвитку Київського регіону до 2025 року, елементи типового SWOT-аналізу екологічних проектів розвитку регіону (таблиця 3.6.) та розробила екологічний SWOT-аналіз стратегічного розвитку Київського регіону (таблиця 3.7) та SWOT-аналіз екоінноваційних проектів на етапі здійснення екологічного реінжинірингу (таблиця 3.8).

Основним прикладом для SWOT-аналізу обрано екоінноваційні проекти на прикладі проекту «Зелена реконструкція житлового сектору міста Буча», які на етапі вибору при здійсненні екологічного реінжинірингу можна переосмислити (таблиця 3.9.). у роботі запропоновано результати розрахунку комплексного ефекту за блоками експертних оцінок (S_n , W_n , O_n , T_n) у таблиці 3.10. За результатами дослідження запропоновано авторські підходи і методики розрахунку індексів та оцінок ефективності впровадження інноваційних рішень сприяють систематизації та оптимізації управління екоінноваційними проектами. Ці новаторські підходи сприяють розробленню концепцій, які визначають ключові принципи взаємодії та комплементарності ефектів у проектах сталого розвитку.

Мова та стиль дисертації.

Дисертаційне дослідження написано державною мовою, з дотриманням наукового стилю та логічної послідовності.

Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної роботи.

Зважаючи на значущість наукового і практичного внеску М. Б. Сокур та створення теоретично-практичного інструментарію, слід відзначити основні дискусійні питання для їх обговорення, які можуть доповнити й уточнити аргументацію під час захисту роботи.

1. Автором визначено поняття «Екоінноваційні проекти» (с 27), під яким розуміється реалізація екологічних інновацій (екоінновацій) на основі проектного підходу, що характеризують інноваційні рішення для екологічної стійкості, в яких розроблені новаторські підходи, процеси, інструменти та спрямовані на підтримку ефективного і відповідального споживання ресурсів, підвищення конкурентоспроможності та сприяння захисту навколишнього середовища». Однак, в цьому визначенні відсутні важливі характеристики будь-якого проекту, а саме: обмеженість у часі та ресурсах. Таким чином, на мою думку, визначення «екоінноваційних проектів» доцільно доповнити такими характеристиками для підкреслення їх обмеженості у часі та ресурсах, що є важливим аспектом для розуміння природи та характеру таких проектів.

2. В другому розділі роботи автором проведено міжнародний компаративний аналіз рівня фінансування екоінновацій у різних країнах ЄС та Україні, проаналізовано динаміку часток екологічного податку у структурі податкових надходжень України і країн ЄС, частку видатків на охорону довкілля у загальних видатках бюджету, а також співвідношення надходжень

екологічного податку до таких видатків. Зазначений розділ дисертаційної роботи є досить об'ємним і охоплює широкий спектр аспектів, пов'язаних з роллю держави у фінансуванні та стимулюванні екоінноваційних проєктів. Проте, є момент, який можна було б уточнити та розкрити рекомендації щодо можливих шляхів підвищення ефективності фінансування екоінноваційних ініціатив в Україні на основі вивчення досвіду країн ЄС. Це дозволить покращити та конкретизувати рекомендації для покращення стану фінансування екоінновацій в Україні.

Додаткове уточнення та розширення цих аспектів допоможе забезпечити більш повний та об'єктивний аналіз ролі держави у фінансуванні екоінновацій та підвищити цінність дисертаційної роботи.

В роботі є незначні неточності у оформленні, наприклад додаток Ф, який перескочив у версії pdf на наступну сторінку, крім того присутня різноманітність видів тире у роботі. Хоча думаю, що це може бути суто технічно не доведено до гарного стану.

Проте, варто наголосити, що наведені зауваження та дискусійні питання не заперечують загальну позитивну оцінку дисертації Сокур Марини Борисівни, і носять рекомендаційний характер.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Сокур Марини Борисівни на тему «Формування системи управління екоінноваційними проєктами розвитку регіону» є завершеним, самостійним дослідженням, що містить нові, актуальні та достовірні результати з практичною цінністю для екоінноваційного розвитку регіонів України та підвищення конкурентоспроможності.

Дисертація відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертацій» (з наступними змінами) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою КМУ від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами, внесеними згідно з Постановою КМУ № 507 від 03.05.2024), а її авторка Сокур Марина Борисівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 051 Економіка.

Рецензент:

Кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри облікових
технологій та бізнес-аналітики
Державного податкового університету

Надія НОВИЦЬКА

